

SOVYET SONRASI DÖNEMDE TÜRKİYE'NİN ORTA ASYA'DAKİ YERİ - 12.05.2023

Deniz ÜNVER

Blog No: 47
12.05.2023

Deniz ÜNVER

Bağımsız Araştırmacı

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin dağılmasına kadar, Türkiyenin bölge ile temas ve bağlantısı görece zayıftı. Ancak, SSCBnin 1991de dağılması, Türkiye ve Orta Asya ilişkileri için bir dönüm noktası olmuştur. SSCBnin dağılması beş Orta Asya ülkesinin bağımsızlığı ile sonuçlanmıştır: Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Tacikistan. Bu ülkelerin bağımsızlığını ilk tanıyan Ankara olmuştur ve ayrıca, bu ülkelerle ilişki kurma konusunda da hızlıca adım atmıştır.

Türkiyenin bu ülkelerle ilişki kurma amacının Batı Dünyası ve NATO, AB ve diğer batılı kuruluşlar tarafından desteklenmesi kayda değerdir. Örneğin, dönemin ABD Başkanı, baba George Bush, Türkiyenin yeni bağımsız Türkî Cumhuriyetler için model ülke olduğunu vurgulamıştır**[1]**. Eski ABD Başkanı Bushun sözlerine ilaveten, eski NATO Genel Sekreteri Manfred Wörner, Türkiyeyi seküler toplumu, demokratik siyasi sistemi ve radikal hareketlere karşıt tutumu sebebiyle Türki Orta Asya ülkelerine bir örnek ülke olarak konumlandırmıştır**[2]**. Bu bağlamda, Batının başlangıçta Türkiyenin Orta Asyadaki varlığını desteklediği ancak bu desteğin daha sonra sürdürülemediği anlaşılabilir.

Bu anlamda, eski Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özalın bölgeye 1991deki ziyareti, Türkiyenin bölge ile yakın bağlar ve pragmatik ilişkiler kurma niyetini göstermektedir **[3]**.

Ankaranın bölge ile ilk temasları Türk İşbirliği ve Koordinasyon Başkanlığının (TİKA)

faaliyetleri ile başlamıştır. TİKA, 1992de Orta Asya Cumhuriyetlerine yardım ulaştırmak amacıyla kurulmuştur**[4]**. 1992den bu yana TİKA, bölgede yardımları vasıtasıyla faaliyet sürdürmektedir**[5]**.

TİKAnın faaliyetlerine ek olarak, 1992de Türkiye, Azerbaycan ve Türkî Orta Asya Cumhuriyetleri Liderleri yeni bir işbirliği modeli oluşturmak niyetiyle Ankarada toplanmışlardır. Türkiye-Türkî Cumhuriyetler arasında yeni bir dönem başlatan Ankara Bildirgesi, toplantının sonunda yayınlanmıştır.

Ankara Bildirgesi, Türkiye ve Türki Cumhuriyetler arasında Türkçe Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları adı altında Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Özbekistanın katıldığı zirveler dönemini başlatmıştır. Ardından, Türkiye ve Türkî Cumhuriyetler 1994-2006 arasında Türkçe Konuşan Ülkelerin Devlet Başkanları için altı toplantı düzenlemiştir**[6]**. 2009 tarihli Nahçıvan Anlaşması ile, Türkiye ve Türkî Cumhuriyetler arasında olan işbirliği sonucunda, Türkçe Konuşan Devletler İşbirliği Konseyi ya da Türk Konseyi adlı yeni bir kurum ortaya çıkmıştır. Nahçıvan Anlaşması, Türk Keneşine hükümetlerarası ve kurumsal yapısını sağlaması bakımından, Türkiye-Türkî Cumhuriyetler ilişkileri açısından oldukça önemlidir. 2021e kadar, Türk Konseyi, ortak faaliyetler ve bakanlık düzeyinde toplantılar sayesinde kültür, ekonomi, eğitim, enerji gibi birçok alanda işbirliği sağlamıştır. Esasen, Türk Konseyinin çabaları Türkiye ve Türkî Cumhuriyetler arasındaki ilişkileri birçok alanda güçlendirmiştir. Örgüt, 2021de İstanbuldaki Sekizinci senelik Konferansında ismini Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) olarak değiştirmiştir. TDTnin faaliyetleri vasıtasıyla Türkiye, Orta Asya ülkeleri ile bağlarını güçlendirmiş ve Orta Asya ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmiştir.

Bölge ile ilişki kurma süreci, Türkiye ve Orta Asya ülkeleri aynı dili ve kültürü paylaştığından, kültür ve eğitim alanında işbirliği kurmakla başlamıştır. Bu nedenle, Türkiye'nin ekonomik kapasitesi o dönemde bölgeye ulaşmak için yetersiz olduğundan, kültürel bağlar kurmak, Orta Asya ülkeleriyle ekonomik işbirliği kurmaktan nispeten daha kolaydı.

Türk Kültür Teşkilatı (TÜRKSOY) ve Türk Kültür ve Miras Vakfı da Türkiye, Orta Asya Cumhuriyetleri ve Azerbaycan arasında kültürel işbirliğini ilerletmek için kurulmuştur.

Öncelikle, sıklıkla Türkçe konuşan ülkelerin UNESCOsu olarak adlandırılan TÜRKSOY, 1993te Türkçe konuşan ülkeler arasındaki kültürel işbirliğini yoğunlaştırmak için kurulmuştur**[7]**. TDTnin çatı kurumu olan TÜRKSOY, çeşitli ülkelerde sanat ve kültür etkinlikleri düzenlemek, Cengiz Aytmatov, Aşık Veysel, Haldun Taner, gibi Türk Dünyasının önemli insanlarını anmak, dünya başkentlerinde Nevruz etkinliklerini kutlamak ve üniversitelerde akademik konferanslar düzenlemek gibi geniş kapsamda faaliyetler yürütmektedir. Ayrıca, TÜRKSOY, Türkî kültürü teşvik etmek için Manas Destanı gibi kitapları basmıştır ve Gençlik Odası Korosu gibi gençlik projelerini düzenlemektedir. TÜRKSOYun faaliyetleri vasıtasıyla Türkiye meşhur yazarlarını, sanatçılarını ve önemli şahsiyetlerini tanıtarak ve öğreterek bölgede yumuşak güç uygulamaktadır.

İlaveten, 2012de Astana'da kurulmuş olan Türk Kültür ve Miras Vakfı, Türk kültürünü korumak, araştırmak ve genç nesillere tanıtmak için kurulmuştur**[8]**. Türk Kültür ve Miras

Vakfının faaliyetleri Türk kültürüyle ilgili seminer, atölye, konferans ve sergi düzenlemek, projeler, festivaller ve seminerler için fon sağlamak, Türk kültürüne ait tarihi eserleri korumak ve muhafaza etmek için eğitim uzmanlarını desteklemek olarak özetlenmektedir **[9]**. Türk Kültür ve Miras Vakfı, Orta Asya ülkeleri ile kültürel bağları güçlendirmek için gayretli çalışmalar da yürütmektedir.

Dahası, Türkiye ve Türkî Orta Asya Cumhuriyetleri arasında eğitim işbirliği mevcuttur. Örneğin, Türkiye, Orta Asya ülkelerindeki öğrenci ve akademik personel için Türkiye Bursları gibi burs programları düzenlemektedir. Ek olarak, Türkiyeden ve Orta Asya Cumhuriyetlerinden öğrenciler, Orhun Değişim Programı aracılığıyla, bu ülkelerden herhangi birinde eğitimlerini devam sürdürebilmektedir. Bu burs programları vasıtasıyla Türkiye, bölgedeki yumuşak gücünü sergilemektedir. Ayrıca, Uluslararası Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi ve Kırgız-Türk Manas Üniversitesi gibi ortak Üniversiteler bulunmaktadır. Bu üniversiteler, Türkiye ve Türk Dünyası arasındaki yoğun eğitim işbirliğinin göstergesidir.

Dahası, Türkiye 1990ların başından beri bölge ile ekonomik bağlar kurmaktadır. 2022de Türkiyenin Orta Asya ülkeleri ile ticareti yaklaşık 12.33 milyar dolara yükselmiştir**[10]**. Ancak, bu oranın potansiyelinin altında olduğunu söylenebilir. Türkiye ve Orta Asya ülkeleri arasındaki ticaret cirosu potansiyelinin altında olsa da, Ankara Orta Asya ülkeleri ile ekonomik ilişkilerini bakanlar düzeyinde toplantılar vasıtasıyla geliştirmek için uğraşmaktadır. Aslında, TDTnin bir diğer çatı kurumu olan Türk İş Konseyi, üye ülkeler arasında ticareti geliştirmek için Türkiye ve Türk Dünyasından iş insanlarını yıllık toplantı, seminer, konferans ve yuvarlak masa toplantıları düzenleyerek bir araya getirmektedir. Türkiyenin İş Konseyi toplantılarının aktif bir katılımcısı olması bahsetmeye değerdir. Orta Koridor ve Çinin Kuşak ve Yol İnsiyatifi (KYİ) sayesinde, Türkiye ve Orta Asya ülkeleri arasındaki ekonomik ilişkilerin gelecekte daha da ilerleyeceği söylenebilmektedir.

Özetle, Türkiye, Orta Asya ülkeleri ile kültür, eğitim ve ekonomide önemli düzeyde işbirliği kurduğu söylenmektedir. Başta, Türkiye bölgeye TİKA yardımları vasıtasıyla ulaşmış ve sonra TDT, Türkiye ve Orta Asya ülkeleri arasındaki ilişkileri geliştirmiştir. Dahası, 90lardan beri Türkiye Orta Asya liderleri ile, savunma ve ticaret anlaşmaları da dâhil olmak, üzere ikili anlaşmalar imzalamıştır. Örneğin, 2022de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğanın Özbek mevkidaşına yaptığı ziyaret 10 yeni anlaşmanın imzalanmasıyla sonuçlanmıştır**[11]**.

Bu çabaları sayesinde Türkiye bölgede oldukça önemli bir aktör olmuştur. Bölgedeki konumu ve enerji kaynakları sebebiyle stratejik öneminin yükselmesinden dolayı, Türkiyenin Orta Asya ile ilişkileri önem arz etmektedir. Türk Dünyası ülkeleri arasındaki işbirliğinin önümüzdeki yıllarda da gelişmeye devam etmesi beklenmektedir.

**Fotoğraf:* http://geopoliticalfutures.com/turkey-reaches-out-to-central-asia/

[1] Fidan, Hakan. "Turkish foreign policy towards Central Asia." *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* 12.1 (2010), s. 113.

[2] *Age*, s. 113.

[3] *Age,* s. 112.

[4] Türkiyes Relations with Central Asian Republics, *Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs*, https://www.mfa.gov.tr/turkiye_s-relations-with-central-asian-republics.en.mfa

[5] *Age.*

[6] AMİRBEK, Aidarbek, Almasbek ANUARBEKULY ve Kanar MAKHANOV. "Türk Dili Konuşan Ülkeler Entegrasyonu: Tarihsel Geçmişi ve Kurumsallaşması." *Bölgesel Araştırmalar Dergisi* 1.3 (2017), s.168

[7] Yesevi, Çağla Gül. "Examining the Organization of Turkic States: A Teacher and Norm-Creator." *PERCEPTIONS*: Journal of International Affairs 27.1 (2022). s.10.

[8] Turkic Culture and Heritage Foundation, *Organization of Turkic States*, http://https://turkicstates.org/en/iliskili-kurumlar/turkic-culture-and-heritage-foundation_5

[9] *Age.*

[10] Türkiyes 2022 Central Asian Trade Reaches Over US12$ Billion, *The Middle East Eye,* 12 Ocak 2023, http://https://www.middleeastbriefing.com/news/turkiyes-2022-central-asian-trade-reaches-over-us12-billion/

[11] Genevieve Donnellon May, Türkiyes Growing Influence in Central Asian, *The Diplomat* , 13 Ekim 2022, https://thediplomat.com/2022/10/turkeys-growing-influence-in-central-asia/

Yazar hakkında :

Atıfta bulunmak için: ÜNVER, Deniz. 2026. "SOVYET SONRASI DÖNEMDE TÜRKİYE'NİN ORTA ASYA'DAKİ YERİ - 12.05.2023." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Blog No.2023 / 47. Mayıs 12. Erişim Kasım 22, 2026. https://www.avim.org.tr/public/index.php/Blog/SOVYET-SONRASI-DONEMDE-TURKIYE-NIN-ORTA-ASYA-DAKI-YERI-12-05-2023

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE
Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax**: +90 (312) 438 50 26
@avimorgtr
https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi
E-Posta: info@avim.org.tr
http://avim.org.tr

© 2009-2025 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır